

รายงานฉบับสมบูรณ์

โครงการ

การทบทวนและพัฒนานวัตกรรมทางกฎหมาย จากบทเรียนและ
ความรู้ที่ได้จากระบบการวิจัยและการให้บริการทางวิชาการแก่ชุมชน
ของคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ในมิติที่เกี่ยวกับสถานการณ์
ความไม่เป็นธรรมและความเหลื่อมล้ำ

สัญญาเลขที่ RDG62M9079

โดย ผศ. บุญชู ฌ ป้อมเพชร และคณะ

สนับสนุนโดย สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์
วิจัยและ นวัตกรรม (สกว.)

สัญญาเลขที่ RDG62M9079

รายงานฉบับสมบูรณ์

โครงการ การทบทวนและพัฒนานวัตกรรมทางกฎหมาย จากบทเรียนและ
ความรู้ที่ได้จากระบบการวิจัยและการให้บริการทางวิชาการแก่ชุมชนของคณะนิติศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ในมิติที่เกี่ยวกับสถานการณ์ความไม่เป็นธรรมและความเหลื่อมล้ำ

ที่ปรึกษาโครงการ

ผศ.ดร.พรชัย วิสุทธิศักดิ์

คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

หัวหน้าโครงการและนักวิจัย

ผศ. บุญชู ณ ป้อมเพ็ชร

คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

คณะผู้วิจัย

นายไพสิฐ พาณิชย์กุล

คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ผศ.ดร.อุษณีย์ เอ็มศิรินันท์

คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

นางสาววรลักษณ์ นาคเสน

คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

นายเข้มชาติ ตนบุญ

คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

นางสาวกชกร ชินะวงศ์

สนับสนุนโดย สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและ นวัตกรรม (สกว.)

บทสรุปผู้บริหาร

โครงการ “การทบทวนและพัฒนาวัตกรรมการทางกฎหมาย จากบทเรียนและความรู้ ที่ได้จากระบบการวิจัยและการให้บริการทางวิชาการแก่ชุมชนของคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ในมิติที่เกี่ยวกับสถานการณ์ ความไม่เป็นธรรมและความเหลื่อมล้ำ”

คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มีนโยบายด้านการวิจัยและการให้บริการทางวิชาการแก่ชุมชนโดยเน้นมิติด้านชุมชนท้องถิ่นและการลดความเหลื่อมล้ำที่ไม่เป็นธรรมแก่ชุมชนทั้งด้านความยุติธรรม เศรษฐกิจ สังคม ฯลฯ เพื่อสร้างความรู้ทางวิชาการให้กับชุมชนท้องถิ่นด้านต่างๆ ให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ การดำเนินการเกี่ยวกับงานวิจัยและการให้บริการทางวิชาการผ่านมาของคณะนิติศาสตร์ จึงมีแนวนโยบายหลักของการวิจัยและการให้บริการวิชาการที่มุ่งเน้นและพัฒนาและส่งเสริมการวิจัยและการให้บริการทางวิชาการแก่ชุมชนซึ่งเป็นยุทธศาสตร์ของคณะนิติศาสตร์ และยุทธศาสตร์ของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ที่ผ่านมาปัญหาโครงสร้างของทั้งภาครัฐและเอกชน รวมทั้งกระบวนการยุติธรรมและกฎหมายของประเทศไทยล้วนแล้วแต่มีส่วนผลักดันให้เกิดความไม่ธรรมและสร้างความเหลื่อมล้ำเกิดขึ้น โดยเฉพาะด้านความยุติธรรมซึ่งผลกระทบต่อภาพรวมของสังคมอย่างไทยอย่างมาก สถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาที่มีการเรียนการสอนวิชากฎหมายซึ่งมีเป็นจำนวนมากในประเทศไทยกลับไม่สามารถฝ่าฟันความไม่เป็นธรรมและการสร้างความเหลื่อมล้ำทางกฎหมาย แต่สถาบันวิชาการกลับมุ่งเน้นการศึกษากฎหมายแบบกระแสหลักและผลิตซ้ำชุดความคิดในทางกฎหมายแบบเดิม รวมถึงการวิจัยและการบริการวิชาการที่มุ่งเน้นเฉพาะความรู้ด้านกฎหมายกระแสหลัก เช่น ปัญหาด้านตัวบทกฎหมายที่เป็นลายลักษณ์อักษร โดยไม่ได้คำนึงถึงปัญหาความไม่เป็นธรรมและความเหลื่อมล้ำของสังคมนั้นที่มีจุดยึดโยงอยู่กับกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

แนวทางของคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้เน้นกระบวนการทางความคิดด้านการเรียนการสอน การวิจัยและการบริการวิชาการในมุม “กฎหมายเพื่อสังคม” มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535 ต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน โดยมุ่งเน้นที่กฎหมายที่จะตอบสนองต่อปัญหาของสังคมจึงให้การเรียนการสอน การวิจัยและการบริการวิชาการที่มุ่งสู่หัวใจของระบบกฎหมาย คือ การสร้างความเป็นธรรม ซึ่งแนวทางของคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ที่เป็นอยู่นี้จึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจที่จะนำไปสู่การพัฒนาเพื่อสร้างความร่วมมือกับสถาบันวิชาการด้านกฎหมายเพื่อเกิดความร่วมมือเชิงเครือข่ายเพื่อการให้บริการทางวิชาการ การวิจัยและการเรียนการสอน เพื่อสร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นและสร้างองค์ความรู้ทางนิติศาสตร์เพื่อแก้ปัญหาความไม่เป็นทางด้านกฎหมายและความยุติธรรม

การทบทวนบทเรียนและที่มาที่ไปของคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่จึงมีความสำคัญและน่าสนใจเพื่อได้ทราบถึงแก่นแท้ของแนวทางของคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ให้เห็นแนวทางการพัฒนา จุดแข็งจุดอ่อน บทเรียนทั้งทางบวกและทางลบ ซึ่งเป็นประสบการณ์ที่มากเพื่อเห็นตัวตนของคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จึงนำไปสู่โครงการวิจัยเพื่อ “การทบทวนและพัฒนาวัตกรรมการทางกฎหมาย จากบทเรียนและความรู้ ที่ได้จากระบบการวิจัยและการให้บริการทางวิชาการแก่ชุมชนของคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ในมิติที่เกี่ยวกับสถานการณ์ ความไม่เป็นธรรมและความเหลื่อมล้ำ” โดยมีวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัยเพื่อประมวลและพัฒนาชุดความรู้

การบริการวิชาการทางด้านกฎหมาย การเกิดระบบการบริการวิชาการและงานวิจัยที่เชื่อมโยงหรือสนับสนุนงานวิจัยในด้านกฎหมาย และการสร้างตัวแบบนวัตกรรมทางกฎหมายที่เกิดจากการสังเคราะห์ไปใช้เป็นแนวทางแก้ไขปัญหในพื้นที่

โดยสรุปผลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

1. การประมวลและพัฒนาชุดความรู้การบริการวิชาการทางด้านกฎหมาย การเกิดระบบการบริการวิชาการและงานวิจัยที่เชื่อมโยงหรือสนับสนุนงานวิจัยในด้านกฎหมาย

การดำเนินการของคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ที่ผ่านมา การทบทวนการดำเนินงานของคณะในระยะที่ผ่านมาทั้งตั้งแต่เริ่มก่อตั้งและปัจจัยต่างๆ ที่เป็นองค์ประกอบเพื่อศึกษาถึงการประมวลและพัฒนาชุดความรู้และการเกิดระบบการบริการวิชาการและการวิจัยของคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ในส่วนของการเรียนการสอน งานวิจัยและการบริการวิชาการ เน้นการในเรื่องของการสนับสนุนด้านวิชาการและการสร้างความเป็นธรรมกับสังคมกับองค์กรภายนอกอย่างต่อเนื่อง (ดังปรากฏในส่วนที่ 3 ผลการศึกษา) ที่แสดงถึงความรับผิดชอบต่อปัญหาของสังคมทั้งในส่วนของการเรียนการสอนที่มุ่งให้บัณฑิตมีความตระหนักในการใช้กฎหมายที่ตอบสนองกับปัญหาทางด้านสังคม เช่น การมีกระบวนการวิชา “กฎหมายกับสังคม” ส่วนด้านงานวิจัยที่ปรากฏขึ้น พบว่า ส่วนใหญ่ของงานวิจัยของคณะนิติศาสตร์เน้นไปที่การแก้ไขปัญหาโดยเฉพาะกับกลุ่มคนที่ด้อยโอกาส กลุ่มคนชายขอบ กลุ่มชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่ได้รับผลกระทบจากกฎหมาย ความยุติธรรม และกลุ่มทุนต่างๆ โดยเป็นงานวิจัยเพื่อนำไปสู่การลดความเหลื่อมล้ำและความไม่เป็นธรรมที่เกิดขึ้น และในส่วนของบริการวิชาการของคณะนิติศาสตร์ที่ได้มีการจัดตั้งศูนย์ต่างๆ ขึ้น เช่น ศูนย์วิจัยและพัฒนากฎหมาย ศูนย์ให้คำปรึกษาทางกฎหมาย และศูนย์บริการวิชาการที่มุ่งจับมือกับภาคีเครือข่ายและชุมชนท้องถิ่น

2. การสร้างตัวแบบนวัตกรรมทางกฎหมายที่ชุมชนสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางแก้ไขสถานการณ์และความเหลื่อมล้ำ

จากการทบทวนบทบาทของคณะนิติศาสตร์ และการจัดเวทีรับฟังความคิดเห็นจากภาคีเครือข่ายของคณะนิติศาสตร์ เพื่อให้เกิดความยั่งยืนโดยเฉพาะปัญหาด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สิ่งที่ปรากฏจากการทบทวนบทบาทของคณะนิติศาสตร์และข้อเสนอของภาคีเครือข่ายได้เกิดนวัตกรรมเกิดขึ้น คือ การจัดทำ “หลักสูตรท้องถิ่นกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม” ที่คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จะมีบทบาทด้านการออกแบบและจัดทำหลักสูตรด้านกฎหมายเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้กับชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามาศึกษาเรียนรู้เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ขึ้นพร้อมกันมากกว่าที่คณะนิติศาสตร์จะเข้าไปให้คำปรึกษาเป็นรายกรณี โดยจัดทำเป็นหลักสูตรอบรมระยะสั้น โดยมีเนื้อหาเช่น สิทธิชุมชน พระราชบัญญัติป่าชุมชน พระราชบัญญัติป่าไม้ พระราชบัญญัติป่าสงวน พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ การจัดทำข้อบัญญัติท้องถิ่น เป็นต้น

อีกนวัตกรรมหนึ่ง คือ การศึกษาและทบทวนกฎหมายที่ส่งผลกระทบต่อชุมชน ซึ่งตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา 77 บัญญัติถึงการยกเลิกหรือปรับปรุงกฎหมายที่หมดความจำเป็นและไม่สอดคล้องกับสภาพการณ์ หรือเป็นอุปสรรคต่อการดำรงชีวิตหรือการประกอบอาชีพ โดยคณะนิติศาสตร์จะเป็นหน่วยของการศึกษาร่วมกับชุมชนถึงปัญหาด้านกฎหมายที่เกิดขึ้นกับชุมชนและไม่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของชุมชน และจะนำเสนอต่อหน่วยงานภาครัฐ เช่น สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา หรือรัฐบาลหรือรัฐสภา เพื่อให้มีการยกเลิกหรือปรับปรุงกฎหมายนั้นๆ ต่อไป

ทั้งนี้ ในส่วนของการติดตามและประเมินผลของการนำเอาตัวแบบที่เกิดขึ้นไปใช้ในเครือข่ายชุมชนเพื่อการถอดบทเรียนเพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามวัตถุประสงค์ของโครงการนั้น เนื่องจากได้มีการสร้างตัวแบบนวัตกรรมทางกฎหมายที่ชุมชนสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางแก้ไขสถานการณ์และความเหลื่อมล้ำ จำนวน 2 รูปแบบ จำเป็นต้องใช้ระยะเวลาในการนำตัวแบบนวัตกรรมไปใช้และต้องทำงานร่วมกับชุมชนและหน่วยงานรัฐเพื่อการบูรณาการเรียนรู้สามฝ่าย (ฝ่ายวิชาการ ชุมชน และผู้แทนของหน่วยงานภาครัฐ) แต่ในระหว่างการดำเนินโครงการประสบปัญหาการระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (covid-19) ส่งผลให้ไม่สามารถลงพื้นที่และบูรณาการนำตัวแบบนวัตกรรมไปใช้ในชุมชน ทำให้โครงการไม่สามารถบรรลุเป้าหมายตามวัตถุประสงค์โครงการได้อย่างสมบูรณ์